

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Тривалий кризовий стан світової економіки негативно впливає на усі країни, особливо на країни так званої «периферії», ускладнюючи їх спроби налагодити свій шлях переходу на новий етап соціально-економічного розвитку, визначений сучасною економічною наукою як постіндустріальний. Домінуючим і центральним елементом суспільного відтворення залишається капітал. Як об'єкт дослідження практично усіх економічних шкіл та напрямів капітал виражений у різних формах, видах та моделях функціонування. Близько 40% причин економічного зростання у різних країнах пояснюється лише якістю соціального капіталу тієї чи іншої нації [1]. Протягом двох останніх десятиліть соціальний капітал займає одне з центральних місць в економічній та соціологічній науці як теоретична концепція і як предмет емпіричних досліджень. Соціальний капітал нації розглядається західними вченими як одна із ключових фундаментальних причин соціально-економічних відмінностей між країнами.

Етап сучасних цивілізаційних трансформацій характеризується станом системного роздвоювання сучасних глобально-економічних процесів та об'єднання у їх структурі індустріальних та постіндустріальних відносин. Наразі актуалізується значущість конвергенції та її зростання у системі економічних відносин, що пов'язується із процесами загальноцивілізаційних трансформацій [2]. Відбуваються принципові перетворення в економіці, у тому числі у системі конкурентних ринкових відносин, які поступають місцем конвергентним ринковим відносинам. Конститууючи поняття «конвергентний ринок» А. Гальчинський характеризує конвергенцію як «атрибут відносин партнерів з «виробництва» інформатичної і знань, примноження інтелектуального багатства, як інструмент обміну «довіри на довіру», механізм накопичення і реалізації соціального капіталу. У площині відповідних економічних відносин взаємодіючі суб'єкти ринку не поглинають один одного ..., а, взаємозбагачуючись, зберігають свою ідентичну унікальність, залишаються самими собою» [2, с. 6].

Світовий досвід переконує, що крупномасштабні трансформації, як правило, супроводжуються розробками й реалізацією відповідних програм (концепцій). Вже хрестоматійним став приклад післявоєнного відродження економіки Японії, яка у 80-ті роки не тільки наздогнала, але й випередила

світових економічних лідерів. В основі національної Програми (концепції) розвитку країни, розробленої до кінця століття, лежали національні цілі і пріоритети, що визначали суть «повороту» у суспільстві та економіці. Вся Програма була прийнята центральною ідеєю – мобілізація, відтворення і нагромадження соціального капіталу нації [3].

Українські науковці визнають, що запізнились із вивченням концепції соціального капіталу, «саме тому сутність та визначення теоретико-методологічних аспектів з'ясування цього феномену більшою мірою залишаються незасвоєними». Привертається увага до проблем формування соціального капіталу нації у зв'язку з нерозвиненістю і неефективністю інституціональної структури держави. Підсумовується, що «у вітчизняній економічній літературі практично не існує розробок, які розглядали б роль соціального капіталу в економічному розвитку місцевих співтовариств, який стає все більш значимим у сучасних умовах» [4].

В Україні створилась «типова для економіки» [2, с. 12] ситуація, коли нові утворення не сформували адекватних своєму змісту інституційних механізмів та вимушені ідентифікувати свої цінності на основі існуючих функціональних інструментів. Важливим є розуміння системної цілісності двох базових структур, які закладають основу фундаменту конвергентної економіки – «інструментальні механізми соціального капіталу» та «якісно нові механізми саморегулювання» [2, с.14]. Наразі постає питання щодо безпосередньої їх розбудови та впровадження у реальне життя. Тобто ми повинні «побачити» ці механізми, зрозуміти, обґрунтувати та виокремити їх структуру з метою практичної реалізації у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні підходи сучасних соціально-економічних теорій щодо концепції соціального капіталу були започатковані ще у XIX столітті і пов'язувались із принципово новими напрямками у розвитку економічної науки, такими як німецька «історична школа» та інституціоналізм. В основі сучасної концепції соціального капіталу нації лежить теза видатного німецького економіста XIX ст., засновника «історичної школи» Ф. Ліста про те, що спроможність нації створювати багатства є набагато більш важливою ніж саме багатство. Соціальний капітал нації складає ту фундаментальну інституціональну складову її продуктивних сил, яка характеризує здат-

ність нації до створення багатства і є одним із важливих чинників її соціально-економічного розвитку. У подальшому методологія дослідження соціального капіталу нації, зокрема підходи до визначення складових елементів соціального капіталу нації, формувалася у працях відомих зарубіжних вчених М. Вебера, Ф. Хайека, Дж. Бреннана, Дж. Бьюкенена, Д. Норта, Г. Беккера. Активно розвивали теорію соціального капіталу У. Бейкер, М. Шифф, А. Портес, Дж. Тернер. Протягом двох останніх десятиліть соціальний капітал займає одне з центральних місць в економічній та соціологічній науці як теоретична концепція і як предмет емпіричних досліджень. Вивченню соціального капіталу присвятили свої роботи такі відомі зарубіжні вчені, як П. Бурдьє, М. Вулкок, Дж. Коулман, Р. Патнам, А. Портес, Ф. Сабатіні, Ф. Фукуяма та ін.

Серед українських і російських авторів окремі аспекти соціального капіталу досліджували О. Амоша, В. Антонюк, А. Бова, Н. Бусова, Е. Гугніна, О. Гулевич, О. Демків, І. Діскен, В. Єременко, А. Колодій, О. Конькова, М. Лесечко, О. Новікова, В. Онікієнко, Ю. Привалов, В. Радаєв, О. Рогожина, Ю. Саєнко, В. Сікора, В. Степаненко, Л. Стрельнікова, С. Сисоєв, А. Чемерис, В. Чепак, Н. Черниш та ін. [5]. Так, наразі все більш популярною серед науковців та освітян різних галузей знань (юристів, економістів, філософів, соціологів, політологів та ін.) стає проблематика щодо соціальної відповідальності в Україні. Значні теоретичні напрацювання з проблем соціальної відповідальності особистості та суспільства висвітлено в наукових розробках представників Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди; Інститутом економіки промисловості НАН України визначені концептуальні засади формування та використання соціального потенціалу сталого розвитку, розроблено науково-методичне забезпечення його оцінки, встановлено залежність реалізації сталого розвитку від соціальної відповідальності, здійснено наукове дослідження проблем модернізації суспільних відносин щодо формування сталого розвитку на підставі створення та реалізації системи соціальної відповідальності держави, суспільства, бізнесу, особистості [6; 7]. «...Завдяки філософському розумінню сутності та змісту соціальної відповідальності все більш гостро сприймається значущість переоцінки моральних норм і цінностей, усвідомлення відповідальності людей одного перед одним, перед світом за себе та за інших, за світ у минулому та у майбутньому. Естафету розвитку теорії та практики соціальної відповідальності впевнено та міцно взяли у свої руки економісти ...» [7, с. 17].

Дана наукова стаття є продовженням попередніх робіт автора, присвячених з'ясуванню питань, пов'язаних з методологією дослідження власності, виробленню теоретико-методологічного базису здійснення практичної діяльності з перетворення

системи власності у період глибоких трансформацій української держави на шляху переходу суспільства і економіки до постіндустріальної стадії розвитку. Викладено результати авторського дослідження системи інституту власності як спільної ресурсної системи, її конвергентних механізмів у взаємозв'язку із системою функціонування капіталу на рівні національного і світового господарства. Створення єдиного механізму управління системою капіталу пов'язується з функціонуванням системи інституту власності та механізмами її управління, відповідно до розробленої автором концепції «система власності – спільна ресурсна система» («СВ-СРС»). Розбудова СВ-СРС, її конвергентних інституційних механізмів стає умовою формування соціального капіталу і формування конвергентної економіки, з подальшим трансформуванням її у деліберативний устрій постіндустріального суспільства [8-14].

Розуміння соціального капіталу та механізмів його формування і накопичення розкриває можливість отримання економічної віддачі від високої якості соціальних відносин, яка досягається в суспільствах, об'єднаних національною ідеєю. Національна ідея для подальшого розвитку українського суспільства закладається змістом розробленої автором концепції та може бути сформульована подібно до назви концепції, тобто «Система власності України – спільна ресурсна система її громадян».

Мета статті. Розглянути сучасний стан теоретичних і практичних аспектів соціального капіталу, його інструментальні механізми та можливості їх застосування в процесі глобальних трансформацій українського суспільства і реформування національної економіки. Дослідити в межах розробленої концепції «СВ-СРС» взаємодію інструментальних механізмів соціального капіталу і конвергентних інституційних механізмів СВ-СРС.

Виклад основного матеріалу. Соціальний капітал (Social Capital) як термін виникає з робіт Ліди Д. Хеніфан і її досліджень соціальної взаємодії людей в межах общини і сім'ї, в результаті яких отримано розуміння того, що «соціальний капітал проявляється у повсякденному житті людини – у її дружніх відносинах з іншими людьми, у співчутванні, її соціальній толерантності, у всьому тому, що об'єднує окремих індивідів і їх сім'ї суспільство» [15].

Передумови для появи цієї категорії закладають розробники теорії людського капіталу. Відштовхуючись від передумови раціональності і розповсюджуючи ключові поняття неокласичної економічної теорії, такі як рідкість, ціна, альтернативні витрати тощо до вивчення різних аспектів життя людини («економічний імперіалізм») Г. Беккер визначає зміст поняття людського капіталу, пов'язуючи його із існуванням у людини запасу знань, навичок, мотивації, тим самим вбачаючи в них ще один фактор виробництва [16]. До прихильників концепції

«людського капіталу» належить ряд відомих представників західної економічної науки, соціальної філософії, педагогіки. До людського капіталу відносять «всьяке поліпшення продуктивної здатності індивіда, яке досягається вкладеннями (інвестиціями) в людину» [17, с. 49]. Людський капітал ототожнюється з особистістю людини. Розвиток сучасних суспільно-економічних систем супроводжується зростанням витрат на освіту, медичне обслуговування, підвищення рівня культури та ін. заходи, які розглядаються як інвестиції в людину, що відіграють все більше значення для економіки [18].

Як сучасний науковий напрям теорія соціального капіталу формується завдяки роботам Дж. Коулмана (James S. Coleman). Розробники і прихильники напрямку (С. Grootaert, М.К. Gugerty, G. Franzmann, J. Temple) визначають соціальний капітал як відносини довіри, взаємодопомоги, взаємопорозуміння між людьми, які створюються у сім'ї, поміж людей у різних соціальних групах та у суспільстві у цілому.

Найбільш ґрунтовно проблеми сутності соціального капіталу вивчає Дж. Коулман [19], здійснюючи свої дослідження на стику економіки і соціології. Дж. Коулманом до складу системи капіталу віднесено фінансовий капітал, фізичний капітал («створюється змінами в матеріалах, з яких виготовляються засоби виробництва, удосконалюючи тим самим процес виробництва»), людський капітал («створюється шляхом внутрішньої трансформації самих індивідів, викликаной їх навичками і здібностями») і соціальний капітал, який існує тільки у взаємовідносинах індивідів і залежить від змін у відносинах серед індивідів. Наголос робиться на роль цих капіталів у економічному розвитку: «так само, як фізичний і людський капітали, соціальний капітал полегшує виробничу діяльність. Наприклад, група, всередині якої існує повна надійність і абсолютна довіра, здатна зробити багато більше в порівнянні з групою, що не володіє даними якостями» [19, с. 126].

Вчений вважає, що природу соціального капіталу можливо пізнати на основі принципу раціональної і цілеспрямованої поведінки, за допомогою якого, окрім поведінки індивідів, можливо також пояснювати і розвиток соціальної організації. Важливими є висновки Дж. Коулмана щодо продуктивності соціального капіталу і його властивості сприяти виробничій діяльності за рахунок створення у колективі атмосфери високого рівня довіри. Соціальний капітал визначається як важливий економічний ресурс. Коли на окремому ринку відносини персоніфіковані і повторюються, ринковий агент, міркуючи раціонально, починає так само діяти, коли надає своєму партнеру безоплатно послугу, розраховуючи на аналогічну поведінку від отримувача цієї послуги у майбутньому. Саме така одночасна

концентрація очікувань і зобов'язань супроводжується зростанням довіри, соціального капіталу.

Здійснюючи дослідження соціального простору людського буття (економічного, політичного, наукового, культурного) П. Бурдье доводить, що положення людини у суспільстві визначається обсягом і структурою накопиченого нею капіталу у різних формах, у тому числі і у формі соціального капіталу. Соціальний капітал визначається вченим як сукупність норм, правил, зв'язків, які формуються при взаємодії індивідів і засновані на довірі. Соціальний капітал формує соціальні мережі, що дозволяє обмінюватися інформацією, активами більш швидко і з більш низькими транзакційними витратами, ніж це відбувалося б шляхом дії ринкових механізмів [20]. Появу соціального капіталу, як сукупності «реальних або потенційних ресурсів», П. Бурдье пов'язує із членством в групі, акцентуючи увагу на взаємозалежності усіх форм капіталу, якими володіють окремі агенти у групі або у самій групі, та зазначає, що соціальний капітал здійснює мультиплікативний вплив на капітал, який вже ними створений. «Прибуток, що приноситься членством в групі, лежить в основі солідарності, яка робить можливим його отримання» [20, с. 67]. Зроблений акцент на те, що існування мережі зв'язків не є природною або соціальною даністю, «сконструйованою раз і назавжди в результаті первинного акту інституціоналізації [initial act of institution]», ці зв'язки є «продуктом безперервної роботи з інституційного оформлення». Зауважується, що мережі зв'язків є необхідними для побудови і відтворення тривалих, корисних відносин, що дозволяють отримувати прибуток, «мережа відносин є продуктом інвестиційних стратегій – індивідуальних чи колективних, свідомо чи несвідомо націлених на встановлення або відтворення соціальних відносин» [20, с. 67].

Сучасний стан теоретичних і практичних аспектів категорії «соціальний капітал» говорить про існування сутнісних протиріч та розбіжностей. Підходи до визначення сутності соціального капіталу та зміни, що відбувалися у економічній науці і практиці, які здійснювали впливи на його формування і розвиток, досліджують М. Вулкок і Д. Нароян [21] (див. таблицю).

Розуміння сутності соціального капіталу пов'язане із функціями, які ним виконуються. Дж. Коулман визначає дві загальні якості, властиві кожній складовій соціального капіталу, а саме те, що вони складаються з декількох соціальних структур та полегшують певні дії акторів всередині структури, будь то індивід або корпорація [19, с. 124]. Особливо важливою характеристикою соціального капіталу, яку треба сприйняти за першочергове завдання для реалізації у суспільному розвитку, є «його вплив на створення людського капіталу в наступних поколіннях». Тобто сучасні економічні і

суспільні трансформації, які мають базуватися на високому рівні людського капіталу, не можуть відбутися без накопичення соціального капіталу. Цю

послідовність не можна ігнорувати українському суспільству, яке також повинне перейматись майбутнім своїх нащадків.

Таблиця

Підходи до визначення сутності соціального капіталу

1. Підхід з точки зору общини	Соціальний капітал асоціюється з клубами та асоціаціями, досліджуються можливості общини з генерування соціального капіталу. <i>Представники підходу: Е. Остром</i>
2. Мережевий підхід	Акцентується увага на важливості вертикальних і горизонтальних зв'язків між людьми, на відносинах усередині общин і фірм. <i>Представники підходу: Марія Н. Астон, Констанція Насансон, Марк Грановеттер, Р. Берт, А. Портес</i>
3. Інституціональний підхід	Розглядається вплив формальних інститутів на нагромадження соціального капіталу в рамках груп. Добробут суспільства і фірм багато в чому залежить від злагодженості взаємодії, довіри, партнерства при вирішенні соціальних проблем. Добробут суспільства і бізнесу не завжди підвищується в міру відходу держави від соціально-економічної сфери, оскільки тільки вона може підтримувати працездатність інститутів громадянського суспільства (Т. Скокпол). <i>Представники підходу: Т. Скокпол, С. Нек, П. Колие, В. Істелі</i>
4. Синергетичний підхід	На думку дослідників, для забезпечення сталого розвитку економіки необхідне партнерство бізнесу, суспільства і держави. Держава не тільки створює суспільні блага, а й може сприяти тривалому альянсу між різними класами і групами. <i>Представники підходу: П. Еванс, Дж. Ішам, Д. Нараян, М. Вулкок</i>

Дослідники соціального капіталу розкривають його у зниженні трансакційних витрат, які пов'язані із формальними механізмами координації – контрактами, ієрархією, бюрократичними правилами [22]. Підкреслюється значення «капітальної» складової, яка проявляється здатністю соціального капіталу знижувати невизначеність, ризики та отримувати економічний і соціальний ефект. Накопичення соціального капіталу на макrorівні сприяє консолідації суспільства, довірі до держави, зростанню соціальної стабільності, що допомагає прискоренню економічного розвитку; включення в процес накопичення соціального капіталу дозволяє отримати доступ до ресурсів, які створюються у суспільстві або перерозподіляються в межах общини або мережі тощо. Також привертається увага до причин виникнення соціального капіталу. Розробка ідей Дж. Коулмана дозволила дослідникам визначити ці причини. Найсуттєвішим визнається те, що «генерування» соціального капіталу у взаємовідносинах може бути свідомою стратегією економічного агента, але за умов існування персоніфікованих відносин між агентами, повторюваності взаємодії між ними та наявності інституційних рамок, які гарантують виконання зобов'язань. Культурні і релігійні норми, які впливають на взаємодію між людьми, формуються у родині та системою освіти. Також визначається, що до виникнення соціального капіталу приводять альтруїзм та безкорисливі вчинки, а також він може бути побічним продуктом взаємодії агентів (наприклад пер-

соніфіковані відносини робітників фірми, дружні відносини між ними, симпатія та ін.) [23].

Для нашого дослідження цікавим є наведений Дж. Коулманом приклад організації у Південній Кореї у 1986 р. протестного студентського руху. Аналізується організація студентських гуртків, які «служать первинним осередком, для проведення демонстрацій і інших протестів», принципи організації активістів, як зразку ефективної форми соціального капіталу. «Ті ж школи, ті ж квартали, ті ж церкви» [19, с. 125], до яких мали відношення студенти-активісти, забезпечили соціальні зв'язки, «вони самі по собі створюють форму соціального капіталу». Важливо відзначити, що студенти-активісти виконують функцію каталізаторів для окремих груп, що формують соціальні зв'язки, тобто соціальний капітал, який поступово, з розповсюдженням цих зв'язків та збільшенням групи, нарощується. І як результат – посилення протестів та тиску, мотивованих політичними переконаннями.

Також показовим є приклад з ринком Ель Халілі у Каїрі, де «складно визначити межі торгового простору кожного торговця», тому що організація їх діяльності за своєю структурою є подібною супермаркету. Погляд Дж. Коулмана на ринок «як корпорацію окремих торговців, кожен з яких має у своєму розпорядженні соціальний капітал, величина якого визначається кількістю взаємозв'язків на ринку» [19, с.125] ми сприймаємо у якості аргументу щодо можливості солідарної поведінки між агентами рин-

ку в межах системи власності громади, до якої вони належать.

Якщо членами територіальної громади й одночасно власниками їх спільної системи власності, які як актори діють у конкурентному ринковому середовищі, здійснюється створення механізму їх взаємодії та формується певна структура зв'язків між собою у межах СВ-СРС, то в результаті нарощується соціальний капітал та з'єднується непокдане – конкуренція і солідарність. Тобто діяльність суб'єктів господарювання з одного боку є конкурентною, але відповідно до виробленого ними ж узгодженого та перевіреного часом механізму їх взаємодії, ця діяльність стає також і солідарною. Власники здатні формувати ефективний соціальний капітал у межах СВ-СРС як окремого ринку, а інструментом цього процесу стають конвергентні інституційні механізми СВ-СРС.

Ілюструючи сутність соціального капіталу Дж. Коулман зачіпає проблеми колективної дії та стимулів, які впливають на його надійність, можливість встановлення і функціонування ефективних норм ставиться в залежність від характеристик соціальної структури. «Актор, що вирішує довіряти комусь чи ні (чи вкладати ресурси в спробу зберегти зобов'язання), робить це, виходячи з витрат і вигод, які він буде нести і отримає в перспективі». Стосовно соціальної структури підкреслюється її залежність від колективних рішень, які формуються за участю окремих індивідів: соціальну структуру «один актор контролювати не може, але тим не менше на неї впливають дії саме одного актора» [19, с. 137].

Визнається, що «соціальний капітал» сьогодні міцно вбудований в структуру інституціонального підходу, де в рамках нової інституційної економіки намагаються показати умови, за яких виникають певні економічні інститути і здійснюється їх вплив (наприклад, вплив соціальної організації) на функціонування системи в цілому. Деякі дослідники (М. Гранноветер), критично ставлячись до нового інституціоналізму, відмічають у ньому «недостатнє усвідомлення важливості конкретних персональних відносин і системи цих відносин, що генерують довіру, очікування і встановлюють норми» [19, с. 121-123].

У визначеному контексті вважаємо за необхідне навести працю Е. Остром [24], у якій є відповідь на зазначені зауваження. Автор намагаючись поєднувати стратегію, яка використовується багатьма вченими, що належать до «нового інституціоналізму», зі стратегією, яка застосовується в біологічних емпіричних дослідженнях, виходить з того, що «індивіди прагнуть вирішити проблеми настільки ефективно, наскільки це можливо» [24, с. 65]. На базі вивчення та аналізу ситуацій, пов'язаних з управлінням малорозмірними спільними ресурсами (СР) Е. Остром ставить завдання зрозуміти «як інди-

віди організують себе і управляють собою, прагнучи отримати колективну вигоду в ситуаціях, коли дуже велика спокуса бути «халявщиком» або порушником домовленостей» і чому «одні індивіди в змозі організувати себе для цілей управління СР, а інші – ні». Вивчаючи процеси самоорганізації і самоуправління у системах СР Е. Остром намагається «ідентифікувати базові принципи проектування інститутів ..., а також встановити, як ці базові принципи впливають на схильність учасників продовжувати інвестувати час і зусилля в практику управління їх СР» [24, с. 67].

Схема інституційних змін в СВ-СРС на місцевому рівні (за умови здійснення в Україні адміністративної та територіальної реформ, у результаті чого мають бути створені самодостатні територіальні громади) розроблена на основі теоретичних і емпіричних досліджень Е. Остром, приведена у попередніх наших роботах [25]. Базуючись на роботі Е. Остром і власних дослідженнях ми спробували сформулювати принципи інституційного проектування для системи власності – СРС і розкрити їх зміст, також вважаючи, що «продовження теоретичних і емпіричних досліджень цього напрямку можна вважати цілком виправданим» [24, с. 339].

Детальний розгляд концепції соціального капіталу має для нас значення перш за все тому, що вона «ідентифікує певні аспекти соціальної структури у відповідності до їх функцій» [24, с. 126]. У своїх дослідженнях ми спираємось на запропоновану Е. Остром схему управління спільним ресурсом у невеликих системах, де йдеться про умови формування у суспільстві соціального капіталу та його накопичення. Після цього стає реальним створення інституційних установлень, функціонування яких сприяє вирішенню дилем спільних ресурсів і реально їх вирішує, як показує Е. Остром, емпіричним шляхом. СВ-СРС визначається нами як таке фундаментальне інституційне установлення, у межах якого створюються умови, і не тільки (маються на увазі зобов'язання та їх виконання), для швидкого зростання соціального капіталу, який у свою чергу стає запорукою інтенсивного розвитку самої системи власності як основи загальних суспільних трансформацій. У визначеному контексті має проявитись функція соціального капіталу, яка «являє собою цінність аспектів соціальної структури для акторів як ресурси, які вони можуть використовувати для досягнення своїх цілей» [24, с. 126]. Щодо ролі соціальної організації у збільшенні (поширенні) соціального капіталу (у першу чергу як ресурсу для виробничої діяльності) звернемось до Дж. Коулмана, яким зазначено: «...соціальний капітал ... сигналізує... щось цінне проводиться для тих акторів, які мають даний доступний ресурс, і його цінність залежить від соціальної організації» [19, с. 126].

У працях Е. Остром і Дж. Коулмана розглядаються питання соціальних відносин у окремих сферах: Е. Остром вивчає взаємодію індивідів в управлінні системами спільних економічних ресурсів, розглядаючи проблеми колективної дії та можливості їх вирішення; Дж. Коулман презентує концепцію соціального капіталу у загальному вигляді, використовуючи економічний принцип раціональної поведінки, та окремо досліджує її корисність у сфері освіти. У кожному з цих досліджень мова йде про зобов'язання індивідів і їх очікування, довіру і контроль, соціальні структури та їх надійність, інформаційні канали, норми та ефективні санкції, інші відносини, «які можуть складати корисний ресурс для індивіда» [19, с. 127].

Зазначені праці стали «корисним ресурсом» і для нашого дослідження, яке стосується реформування системи власності в Україні, що у будь-якому випадку неможливе без реального накопичення соціального та людського капіталу. Розроблена концепція «СВ-СРС», у тому числі структура СВ-СРС як соціальної організації та схема її управління, структура конвергентних інституційних механізмів СВ та правил, система принципів інституційного проектування, - за умови їх поширення у суспільстві та практичного впровадження, мають стати ефективними інструментами нарощування соціального та людського капіталу у країні. Крім того, вирішується проблема недостатнього інвестування в соціальний капітал. Авторські розробки (особливо ті, що викладені схематично) дають змогу кожному «у залежності від своїх цілей... ретельно розглянути деталі організаційних ресурсів, зрозуміти елементи, що знижують їх корисність, і досліджувати, як вони виникають в кожному конкретному випадку» [19, с. 126] та зрозуміти можливості розвитку самоуправління для окремої людини і перспективи цього шляху, які ми пов'язуємо з формуванням деліберативного устрою суспільної системи [26; 14].

Дж. Коулман доводить важливість деяких характеристик соціальної структури, які мають вплив на розвиток соціального капіталу. «Одна з властивостей соціальних відносин, від яких залежить процес розвитку ефективних норм, – замкнутість» [19, с. 129], яка забезпечує надійність соціальної структури. Це також підтверджується дослідженнями Е. Остром. Протягом тридцяти років дослідниця вивчала багаточисельні приклади успішного управління спільною власністю у невеликих системах СР, які можна вважати замкнутими, тому що користувачами спільних ресурсів була окреслена чисельність конкретних особистостей (СР-системи, як правило, були сформовані за територіальною ознакою). Остром визначає, що за умови індиферентного ставлення політичного режиму до ситуації СР, можливість для індивідів збільшити їх загальний добробут шляхом зміни операціональних правил в ході послі-

довних прирощень позитивно пов'язана з деякими внутрішніми характеристиками або змінними, які є важливими «в сенсі впливу, що чиниться ними на шанси індивідів погодитися на нові правила». При цьому ці характеристики формує більшість індивідів, що мають відношення до ситуації СР. Саме більшість членів громади (присвоювачів): мають розділяти загальне розуміння того, що вони зазнають збитків, якщо не приймуть альтернативні правила; повинні розуміти, що у будь-якому випадку будуть однаково зачеплені пропонованими змінами правил якимось подібним чином; високо оцінюють перспективу продовження використання їх СР та мають низьку ставку дисконтування; поділяють спільні норми взаємного поведінки і довіри, що може бути використано в якості початкового соціального капіталу. Також зміна правил має супроводжуватися відносно низькими інформаційними, трансформаційними та пов'язаними з примусом витратами, а група, що здійснює присвоєння ресурсних одиниць даного СР є невеликою і стабільною [24, с. 389].

Апропріативна (від англ. appropriate – відповідна, підходяща) соціальна організація, за визначенням Дж. Коулмана, також сприяє формуванню та накопиченню соціального капіталу. Вчений наводить приклади створення організацій спочатку для одних цілей, але в міру їх виконання трансформуються в організацію, яка має інші цілі. Коли проблеми, які спричинили створення організації були вирішені, то вони стали виступати в якості доступного для всіх соціального капіталу, що поліпшує якість життя. Замкнута і апропріативна соціальна організація формує множинні зв'язки, що дозволяє «ресурси одного типу відносин пристосувати для використання у інших типах відносин» [19, с. 131].

Дж. Коулман визначає важливий аспект соціального капіталу як суспільного блага та акцентує увагу на проблемах, із цим пов'язаних. «Вигоди від дій, які роблять соціальний капітал матеріальним, більшою мірою отримують хто завгодно, але не актори, дуже часто не в їх інтересах здійснювати їх матеріалізацію. В результаті більшість форм соціального капіталу створюється або руйнується в вигляді побічних продуктів інших дій». Вигоди від використання соціального капіталу можуть передаватися тим, хто інвестує в них, а актор або актори, які безпосередньо створюють соціальний капітал, зазвичай отримують тільки малу його частину, а це призводить до недостатнього інвестування в цю форму капіталу [19, с. 138]. З цього приводу доречним є спостереження і зауваження Остром стосовно поведінки індивідів у системах СР, «коли присвоювачі вважають організацію прав доступу і пов'язаних з ними обов'язків несправедливою, невизначеною або такою, примушення дотримання якої здійснюється невідповідними методами, це має негативні наслідки у формі відмови від інвестування в такі види діяльно-

сті, які забезпечують підтримку або збільшення позиції відповідного ресурсу» [24, с. 105]. Дослідниця підкреслює значущість сприйняття більшістю учасників базової концепції як справедливої та розвитку соціального капіталу у їх середовищі. «Оскільки в процесі реалізації спільних стратегій кожен був зв'язаний в організаційному і комунікаційному відношенні, то продовження порушення домовленостей, швидше за все, спричинить за собою судові санкції, втрату репутації і перспективу зіткнутися з неформальними санкціями Більш того, учасники продовжують контролювати систему нагляду, час від часу перевіряючи, чи залишається вона дієвою, чесною і надійною» [24, с. 243].

Запропонований нами підхід до розуміння системи власності можна розглядати у вирішенні питань соціальної справедливості. Відповідно до концепції Дж. Роулза справедливість визначається як набір правил чи принципів суспільного устрою, з яким згодні різні люди, за умови, що вони не знають, яку позицію будуть займати у суспільстві. Тобто, якщо індивіди зрозуміють свою належність до системи власності як до спільної ресурсної системи, яка розвивається за власними законами та управляється суспільством, що буде закріплено у відповідних правилах конституційного, колективного та операціонального вибору, а також за умови існування довіри у суспільстві, виникає ситуація, що люди домовляються в рамках привласнюючої діяльності. В управлінні системою власності, підпорядкованому законам власності і суспільного розвитку, проблеми колективного вибору вирішуються шляхом проектування інституційних механізмів на основі зміни існуючої структури стимулів у напрямку формування умовної природи зобов'язання виконувати правила: розуміння індивідами досягнення колективної мети та їх впевненості у тому, що всі дотримуються правил [9]. З цього приводу можна навести (скористуватись) пояснення Фікерта Беркеса [27, с. 87] відносно високого рівня квазідобровільного виконання правил у використанні спільних ресурсних систем, які існують довго та успішно: «Прихильність правилам, які існують завдяки взаємній згоді членів спільноти, забезпечуються ефективними соціальними механізмами» [24, с. 186].

Наразі для України ці проблеми набувають першочергового значення. Мова йдеться про інституційне проектування усієї суспільної системи відповідно до мети формування конвергентної економіки з переходом її до інформаційного постіндустріального етапу розвитку. Слід зазначити, що за умов практичної реалізації розробленого механізму управління системою власності, як ресурсної системи, що належить усьому суспільству, можна сподіватись на уникнення колективістської дилеми другого порядку. Це є важливим, тому що, як зазначає Бейтс, запропонований новий інститут (правило) «по-

роджує рівно ті ж проблеми, які він припускає вирішити» [28, с. 395], і як тільки набір правил займає своє місце, стимули для індивідів-власників, стають зовсім іншими порівняно з попередніми стимулами, що призводили до виснаження економічного ресурсу.

У своїх міркуваннях щодо поведінки учасників СР-ситуації, якої вони дотримуються в рамках постійно діючих інституційних домовленостей, Остром привертає увагу до багатьох питань, серед них стосовно структури групи учасників та ініціаторів дій, джерела витрат, інформації, ризиків і зобов'язань, механізму встановлення правил та ін. Зауважується, що у науковій літературі, присвяченій окремим випадкам інституційного проектування з описом поведінки учасників інституційних домовленостей, ці питання майже не розглядаються та потребують більш глибокого дослідження [24, с. 200].

У визначенні сутності соціального капіталу як суспільних благ, які є «важливим ресурсом для індивідів, і він може сильно впливати на їх здатність до дій і на їх сприйняття якості життя» Дж. Коулман акцентує увагу на важливості цільових настанов. Вчений підкреслює значення соціальної структури у забезпеченні цими суспільними благами та застерігає, висловлюючись, що «умови соціальної структури, які полегшують проблеми забезпечення суспільними благами, зараз набагато менше представлені, ніж раніше, і є підстави вважати, що в майбутньому вони будуть представлені ще менше». Маючи за мету «протистояти зниженню кількості людського капіталу, втіленого в кожному наступному поколінні», наголошується на необхідності пошуку шляхів подолання проблеми забезпечення цими суспільними благами, тобто соціальним капіталом. Заміна формальних організацій на добровільні та безпосередньо соціальні організації є одним з таких шляхів [19, с. 138].

У якості показового прикладу свідомої цілеспрямованої проектної діяльності і створення успішної соціальної організації, базованої на ідеях гуманізму, солідарності та співучасті, прагненні до спільної вигоди, усвідомленні важливості оволодіння знаннями і соціальної відповідальності, тобто різних складових соціального і людського капіталу, які у купі з інноваційним розвитком у виробничій сфері призвели до високих соціально-економічних результатів, можна навести Мондрагонську кооперативну корпорацію (Іспанія). Кооперативна корпорація Мондрагон була заснована в результаті цілеспрямованої проектної діяльності Хосе Марія Арізмандіарріета, який мав на меті у скрутні для країни часи (1941, Іспанія: наслідки громадянської війни – злидні, голод, занедбаність і напруженість; м. Мондрагон: населення – 7 тис. чол.) сприяти взаємодії між людьми, створювати робочі місця на основах солідарності і розповсюдження ідей гуманізму. На-

разі «ми бачимо самодостатню економічну і соціальну модель. І не просто модель, не в теорії, а діючи, і діючи вкрай ефективно» [29]. Модель корпоративного управління Мондрагон будується на Системі базових принципів (Basic Cooperative Principles), серед них: освіта, суверенітет праці, інструментальний та підпорядкований характер капіталу, відкритий доступ, демократичність організації, участь в управлінні, солідарність в оплаті, багатостороння співпраця, соціальні перетворення, універсальність. Перші два принципи визначені як «основа усього», зміст яких пов'язуються з фінансуванням «значних коштів у розвиток людського капіталу і розповсюдження своїх принципів», з тим, що «члени корпорації мають права власності на цю корпорацію, права управляти нею та користуватись результатами сумісної праці, їх обов'язками є виконання своїх функцій та «грати за узгодженими правилами». Реальна реалізація цінностей і принципів Мондрагон відбувається на рівні кооперативів – невеликих згуртованих груп однодумців, у яких і створюється соціальний і людський капітал, який інтенсивно нарощується та накопичується в межах кооперативної корпорації. У жовтні 2011 р. International Cooperative Alliance опублікував рейтинг ТОП 300 кооперативів усього світу. Всього лише 9 кооперативів в цьому рейтингу є виробничими, усі вони розташовані в Європі. Їх загальний дохід в 2010 р. – \$ 35,36 млрд, це трохи більше 2% від доходу всіх, що увійшли до рейтингу кооперативів – \$ 1635,85 млрд. Найбільший дохід в 2010 р. серед виробничих кооперативів мала Мондрагонська кооперативна корпорація (Іспанія) – \$ 23,34 млрд, вона розташувалася на 17 місці рейтингу. У 2012 р. Мондрагон встановив рекорд з міжнародних продажів – 4 млрд євро (серед виробничих кооперативів Європи, забезпечує зайнятість приблизно 100 тис. чоловік в 256 компаніях. У Мондрагона 11 зарубіжних виробничих філій і 14 тис. робочих місць за кордоном [30]. Основу високих показників ефективності виробничої діяльності Мондрагону, тривалого інноваційного розвитку усіх його сфер і галузей, закладає саме всебічний розвиток людини і поширення соціальних зв'язків між членами кооперативів, які формуються на засадах співучасті, співпраці, взаємодопомоги, відповідальності, співвідповідальності, солідарності, демократичності організації та знаннях, що й тримає весь фундамент успішної моделі корпоративного управління.

Слід визнати, що Мондрагонська корпорація довела емпіричним шляхом дієвість функцій соціального капіталу, серед них – властивість конвертуватись у інші форми капіталу та бути продуктивним, але для цього мають бути створені (а спочатку спроектовані) певні умови. Історією виникнення та тривалого розвитку Мондрагону проілюстровано тезу П. Бурдьє, що «відтворення соціального капіталу

передбачає незупинну роботу по встановленню соціальних зв'язків [sociability]...., яка передбачає витрати часу і сил, а отже (прямо чи опосередковано), і економічного капіталу, не приносить прибутку і навіть не помічається, поки вона не підкріплюється особливою компетенцією і диспозицією до набуття та утримання цієї компетенції, які самі є невід'ємними частинами даного капіталу...» (під компетенцією в ситуації корпорації ми розуміємо її соціальну організацію), а також стають зрозумілими фактори, що пояснюють яким чином «прибутковість праці по накопиченню і підтримці соціального капіталу збільшується пропорційно до загального розміру капіталу» [20, с. 68].

Всебічне вивчення випадків, викладених вченими, може «сприяти підвищенню оцінки тієї майстерності, з якою люди формують і переформатують ті самі ситуації, в рамках яких приймаються індивідуальні рішення і в рамках яких люди стикаються з наслідками повсякденних дій» [24, с. 346]. Члени громад, комун, кооперативів та інших альтернативних суспільних систем – усі вони трансформували свої структури, перейшовши від ситуацій, в яких безліч неорганізованих індивідів приймали незалежні рішення, до ситуацій, в яких безліч організованих індивідів приймають послідовні і взаємоузгоджені рішення, що враховують зворотний зв'язок. Е. Остром детально описує ситуації (наприклад селян Шрі-Ланки, що жили в великих поселеннях), коли індивіди були не в змозі трансформувати структуру своїх стимулів, поки зовнішні агенти не ініціювали зміни в малих групах, які врешті-решт стали основою більш масштабних інституційних змін. Подібний шлях пройшла і Мондрагонська кооперативна група.

Основне завдання інституційного проектування в системі власності полягає в тому, щоб забезпечити пропозицію суб'єктами власності (а ними є індивіди як члени територіальних громад, а також їх групи в складі домогосподарств, підприємств, кооперативів, організацій) нових правил функціонування відносин власності, підпорядкованих законам власності і квазідобровольного виконання цих правил за допомогою налагодження ефективної системи нагляду, до якої входить зовнішній нагляд, взаємний нагляд, система відкаліброваних санкцій, інтенсивний моніторинг. Дослідження Е. Остром доводять, що «необхідність нагляду і відкаліброваних санкцій пов'язана з підтриманням ступеня дотримання правил на такому рівні, який є досить високим для того, щоб запобігати запуску ланцюга подій, за якого зростання міри порушення правил породжує подальше збільшення міри порушення правил», «там, де індивіди дотримуються правил і здійснюють взаємний нагляд, стабільні інституційні домовленості і індивідуальні стратегії підтримують одна одну» [24, с.349-350]. Схему інституційного

проектування в СВ-СРС наведено в попередніх роботах автора [25]. Деталізувати цю схему й адаптувати до нинішніх українських реалій, популяризувати її в суспільстві, – одне із завдань для організаторів економічних і суспільних трансформацій, можливих у випадку реалізації у нашій країні концепції «СВ-СРС» і поширення її у суспільстві до рівня загального знання.

Багатий емпіричний матеріал Е. Остром, яким проілюстровано успішний досвід у вирішенні колективістських дилем в управлінні спільними ресурсними системами, «історія» Мондрагону та інші існуючі у світі приклади розвинутого самоуправління в альтернативних суспільних системах демонструють деякі важливі обставини, які є характерними для кожного випадку. Ці обставини ми визначили як необхідні передумови формування та забезпечення результативності альтернативних систем, базованих на самоуправлінні, що ми маємо врахувати, розглядаючи потреби української держави у визначенні подальших стратегій та виробленні відповідних реформаторських дій. Скористаємось описом таких передумов з роботи Е. Остром [24, с. 263-264]:

- інституційні зміни, що самі себе трансформують, здійснюються в процесі послідовних прирощень і протікають у сприятливих політичних умовах;
- процес інституційних змін включає в себе безліч дрібних кроків, кожен з яких характеризується невеликими обсягами початкових інвестицій. Оскільки процес являв собою низку послідовних прирощень і оскільки перші успіхи були досягнуті досить швидко, то негайні вигоди від початкових інвестицій виявлялися до того моменту, коли виникала необхідність зробити більш масштабні вкладення;
- кожна з інституційних змін змінювала структуру стимулів, у рамках якої приймалися майбутні стратегічні рішення;
- як форум для очного обговорення спільних проблем та можливих стратегій спільних дій були створені добровільні асоціації;
- створювані між різними системами СР площадки для координації дозволяють збільшити можливості обміну інформації щодо угод в межах своєї системи, так і на міжрегіональній основі.

Також дуже переконливим та корисним для організації і впровадження розробленої стратегії у суспільстві є порівняння процесу інституційних змін до розробок нових складних технологій, де відбувається «навчання по ходу справи» [навчання на власному досвіді] [24, с. 264]. Цей висновок повинен бути сприйнятий за основу процесів інституційного проектування у СВ-СРС, тому що динамічному процесу вибору між різними системами правил, які регулюють відносини власності, також властиві ха-

рактеристики залежно від шляху, аналогічні тим, що мають місце в технологічних зрушеннях.

Повертаючись до українських реалій можна констатувати прояв стратегічної екстерналії, що має місце у ресурсних системах з відкритим доступом, яка описана Негрі наступним чином: «в умовах невизначеності прав власності та необмеженого доступу до ресурсу стосовно «власності на запаси» діє «правило захоплення» (rule of capture) [31, с. 9]. Україна «продемонструвала» на практиці «трагедію громад» у використанні усіх видів ресурсів країни, що майже зруйнувало економіку і фактично знищувало її населення, яке зменшилось з 51838,5 тис. на 01.01.1990 р. до 42760,5 тис. на 01.01.2016 р., тобто на 17,5% [32]. Крім того, як і в описаних Остром випадках провалів і невдач управління СР в Україні спостерігалось те ж саме «саботування» владою справжнього реформування економічної системи країни. Крім руйнування економіки попередньої соціалістичної системи зруйновано також і соціальні зв'язки між людьми, які певною мірою були розвинені у соціалістичному суспільстві – відносини співробітництва, довіри, взаємодопомоги, взаємопорозуміння, відповідальності тощо, які є змістом соціального капіталу. За роки «активного реформування» України в суспільстві вкоренилися тіньова економіка, корупція, глибока недовіра між громадянами і владою, також між самими громадянами, співпраця між людьми стала мінімальною, люди не довіряють один одному і займаються взаємними звинуваченнями.

Тому дослідження системи власності як основи нової інституційної структури суспільства і інституційне проектування на наукових засадах усіх сфер суспільного життя набуває важливого значення. Вирішуючи завдання модернізації соціально-економічної системи України на даному етапі важливо здійснити адміністративну реформу і змінити стратегію власників, пов'язану з максимізацією прибутку за рахунок викачування ресурсів із системи власності. Для вирішення зазначених проблем ми пропонуємо розроблену нами концепцію та етапне здійснення необхідних для її реалізації заходів, серед них «отримання індивідами досвіду досягнення загальних цілей за допомогою добровільних, кооперативних дій» [11, с. 35]. Точніше було б висловитись – відновлення здатності українців до кооперативних дій, якщо згадати реальні успіхи кооперативів, зростаючих кількісно і якісно («як гриби») у результаті прийняття 1988 р. Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР», діяльність яких зійшла нанівець у процесі «якісного» державного управління через його «дієві» інструменти, перш за все податки. Податкова система загнала виробників у «глухий кут» та знищила підприємництво у виробничій сфері. «Нові підходи і «методи» податкового менеджменту сприяли тіньовим схемам, корупції,

розкраданню бюджету, недофінансуванню соціальної сфери, соціальному розшаруванню, зубожінню населення та деградації суспільства. Окрім розбалансованості національної економіки, у тому числі в результаті розірваності економічного капіталу на частини (реальний капітал у тіні, а фінансовий капітал збагачує високорозвинені країни), у такому ж стані занедбаності перебувають і людський капітал, і соціальний, тобто є напівзруйнованими, виконуючи «місію» підготовки кадрів для інших країн та їхнього розвитку.

Важливо також враховувати загальні тенденції світового розвитку. Характеризуючи сучасне суспільство В. Зінченко зазначає: «...суттєвим є зростання кількості людей, котрі не очікують допомоги від політики у переборенні страху і турботи ні там, де економічна влада досить часто перетворюється у політичну, ні там, де пригноблюється вільний вираз думок – як у капіталістичній державі «суцільного благоденства», так і у державно-бюрократичних «соціалістичних» системах творча життєва активність підміняється різними формами відволікання від плідної соціальної діяльності. Це в кінцевому підсумку призводить до масової втечі із суспільних структур, яка, в свою чергу, породжує нові труднощі, залежності, людську пасивність, девальвацію особистості як відповідального суб'єкта соціально-історичної творчості» [18, с. 371]. Західні вчені доводять, що існування експлуаторських відносин формує ідейну впевненість у необхідній заміні цього типу суспільства іншим, докорінно відмінним. Визнається, що «у історичному плані ми знову переживаємо період Просвітництва, що передуює періодові матеріальних змін, тобто період виховання, яке переходить у практику» [33]. Трансформаційний період, у який проходить становлення конвергентної економіки і є таким «періодом виховання», тобто активного зростання і поширення соціального і людського капіталу, «яке переходить у практику» функціонування постіндустріального інформаційного суспільства, що має деліберативний устрій.

Стосовно ініціаторів та головних виконавців зазначених історичних змін йдеться про наявність у країні і діяльність «тих суспільних груп, які володіють економічним потенціалом та організаційними можливостями і володіють здатністю створити нове суспільство, засноване на солідарності, співробітництві, свободі, рівності, а не на безмежній конкуренції, прагненні особистого самоствердження у боротьбі всіх проти всіх» [18, с. 371].

Дослідження системи власності за нашим підходом чітко окреслює нагальні проблеми українського суспільства, які пов'язані зі зростанням соціального і людського капіталу. Аналіз наведених вище теоретичних розробок та практичний досвід організації окремих суспільств у створенні альтернативних систем та управлінні спільними ресурсами, що з часом призводить до стабільних економічних результатів, прогресивного суспільно-економічного розвитку, а також вирішує і екологічні проблеми, дає можливість зрозуміти роль інституційних організаторів цих змін. У багатьох випадках спостерігається участь науковців і освітян, які виконують роль каталізаторів для основного населення території та своєю діяльністю сприяють процесам відновлення суспільних відносин на ідеях гуманізму, принципах солідарності, співробітництві, співучасті, відповідальності, прагнення до отримання спільної вигоди, усвідомлення важливості оволодіння необхідними знаннями, всебічного розвитку особистості і можливостей реалізації творчих здібностей.

Одним із показових у визначеному контексті є наведений Е. Остром приклад організації кооперативної поведінки селян великих шрі-ланкійських поселень в зонах іригаційних проектів на початку 80-х років. Ключовим питанням було питання про те, чи можливо змінити місцеві правила та, відповідно, і стимули та поведінку селян з метою управління спільною іригаційною системою на основі самоуправління.

[Команда організаторів ARTI/Корнелла одного з таких проектів у Гал Ойя на його старті сподівалась на одностайну поведінку селян і передбачала примус до виконання ними вимог регулятора, але отримала повний спротив щодо цього. У фінальній версії такий підхід було модифіковано у напрямку досягнення певного рівня самоорганізації. Передбачалося відповідальність за організацію селян (з виділенням відповідного фінансування) покласти на Інститут сільськогосподарських досліджень і освіти (Agrarian Research and Training Institute, ARTI), при цьому ARTI при проведенні робіт отримував технічну допомогу від комітету розвитку сільської місцевості Корнелльського університету (Rural Development Committee at Cornell University). Після деяких роздумів команда ARTI/Корнелла відкинула мету, сформульовану в проектних документах, відповідно до якої протягом чотирьох років передбачалося спроектувати і протестувати модель «селянської організації», яка повинна була стати єдиною для всіх 19 тис. селян території. Модель зовнішньої регламентації було відкинута. Замість цього було запропоновано впровадити в середовище, що характеризується взаємною недовірою і непередбачуваністю, спеціально навчених «людей-каталізаторів», або, як їх стали називати, інституційних організаторів (institutional organizers, IO). Команда ARTI/Корнелла відкинула цю модель зовнішньої регламентації. Тільки після того, як у справі організації колективних дій, що вимагають спільної роботи, були досягнуті певні перші успіхи, були зроблені подальші кроки у напрямку до побудови більш формальної організації. Консенсус став переважним правилом прийняття рішень в організаціях всіх рівнів. Програма не припускала виконання розписаного заздалегідь плану дій, але ставила собі за мету такий стан речей, коли селяни стануть розглядати створювані організації як свої власні і почнуть брати відповідальність за них на себе.

При тій політичній корупції, яка панувала в Шрі-Ланці, успішне вилучення вирішення повсякденних проблем, що стосуються питань іригації сільського господарства, зі сфери звичайних політизованих механізмів, являється собою виключно важливий крок.

Взаємна довіра і загальний принцип взаємності були буквально вирощені в ході міжособистісного спілкування. Важливим було й те, що ці зусилля передували спробам створити більші організації. Селяни створили організації, які не дотримувались єдиної моделі, схваленої зверху. Зрештою селяни організували свою координацію на чотирьох рівнях, кожен з яких мав вплив на інші, причому визнання і підтримку отримали організації всіх рівнів.

Проект Гал Ойя показав, яким чином зовнішні агенти можуть допомогти людям в подоланні перекручених стимулів, які приводили до субоптимальних результатів, навіть коли традиції взаємної недовіри і ворожості відтворюються в даній місцевості протягом декількох поколінь. Ці проблеми з великими труднощами піддаються вирішенню «зсередини ситуації» - поки головним учасникам, які займають різні позиції, не буде продемонстрована необхідність масштабних змін в структурі стимулів, з якими вони мають справу, їх поведінка залишається незмінною. Зовнішнє втручання необов'язково має бути масштабним і дорогим. Немає необхідності також і в залученні на тривалий час великого числа «каталізаторів». Щоб програма, подібна до цієї була успішною, необхідно, щоб і селяни, і службовці стали розглядати селянські організації у якості легітимних і постійно існуючих інструментів вирішення довгострокових проблем, що виникають за умови будь-якої складної іригаційної системи.

З ініціативою створення зональних організацій виступили селяни-представники. Це стало можливим, оскільки програма не припускала виконання розписаного заздалегідь плану дій, але ставила собі за мету такий стан речей, коли селяни стануть розглядати створювані організації як свої власні і почнуть брати відповідальність за них на себе. Наявність зовнішнього інституційного організатора (ІО) відіграло важливу роль подолання інерції багатьох років недовіри і небажання працювати спільно. Підтримка процесу отримання вигод від співпраці, коли ці вигоди стали очевидними, не була такою вже важкою справою.

У кінцевому підсумку проект Гал Ойя ознаменував собою радикальне оздоровлення системи. Крім формування навичок координації, що збільшило загальну ефективність системи, цей проект залишив після себе працюючі організації, здатні і далі розвивати нові вміння та навички вирішення проблем» [24, с. 314-326].

Е. Остром ставить за мету «сприяти підвищенню оцінок тієї майстерності, за якої люди формують та переформатують ті самі ситуації, в рамках яких приймаються індивідуальні рішення і в рамках яких люди стикаються з наслідками повсякденних дій» [24, с. 346]. Описані дослідницею приклади (у більшості невеликих СР-систем), коли присвоювачі ресурсних одиниць самі трансформували свої структури та відійшли від ситуацій, коли неорганізовані індивіди приймають незалежні рішення щодо використання СР, тим самим знищуючи їх, до ситуацій, у яких організованими індивідами приймаються послідовні і взаємоузгоджені рішення, що враховують зворотній зв'язок. У великих поселеннях індивіди були не в змозі трансформувати структуру своїх стимулів без втручання інституціональних організаторів. Але характерним для усіх ситуацій є накопичення соціального капіталу та відповідні зміни у малих групах, які «у кінці кінців» [24, с. 346] стали основою для поширення соціального капіталу і його якісного відновлення, паралельно з більш масштабними інституційними змінами. Були створені апропріативні соціальні організації, які стали генераторами соціального капіталу.

Вирішення проблем колективної дії у великомасштабних СР-системах можливе на основі одного з принципів проектування – використання вбудованих організацій. Е. Остром спостерігає два варіанти вбудованості:

1) більш великі організаційні осередки формувались на основі раніше організованих менших осередків (якщо попередньо створюється база у вигляді

малих груп, граничні витрати, пов'язані з формуванням організаційної бази взагалі є значно нижчими);

2) першим кроком було створення невеликої добровільної асоціації (таким чином індивіди отримували та розповсюджували точну інформацію щодо характеристик їх ресурсної системи), а у подальших діях опора була на попередньо сформовані структури.

Загальним висновком Е. Остром, який ми використовуємо у якості аргументу у питанні, де ж таки створюється соціальний капітал нації, є: «Успіх в тому, щоб почати з первинних дрібних інститутів, дозволяє групам індивідів побудувати на базі створеного таким чином соціального капіталу вирішувати більші проблеми, на базі більших і складніших інституційних установлень. Сучасні теорії колективної дії не загострюють увагу на процесах нарощування інституційного капіталу. ... Ці теорії не концентруються на забезпеченні пропозиції інститутів, що найчастіше являється собою процес самотрансформації, який реалізується у формі послідовних нарощувань» [24, с. 354].

Ми вирішили детально розглянути приклад успішного вирішення проблеми управління спільними ресурсами в Гал Ойя, тому що він наглядно демонструє і «інструментальні механізми соціального капіталу» і дієвість «механізмів саморегулювання», які інкорпоровані в СР-системі. «Стратегія втручання, схожа з тією, що використовувалася в Гал Ойя була реалізована на Філіппінах, в Непалі і в Таїланді» [24, с. 325].

Виникає питання, якщо селяни з Шрі-Ланки, Філіппін, Непалу, Таїланду змогли розвинути соціальний капітал, «налагодили» його інструментальні механізми, організували самоуправління та вирішили складні проблеми управління СР, які безпосередньо вплинули на стан економічної і соціальної сфер у цих країнах, то чому Україна з її більш розвиненим потенціалом (перш за все рівнем освіти населення) не здатна до сих пір це зробити? Відповідь є очевидною: потрібні національна ідея, Проект розвитку і каталізatori. У якості національної ідеї і Проекту ми пропонуємо концепцію «СВ-СРС» і конвергентні інституційні механізми управління цією системою, каталізatori мають бути науковці і освітяни, державі відведена роль інституційного організатора цих механізмів. Такий підхід спрямований на радикальне оздоровлення українського суспільства, яке подібно селянам з Шрі-Ланки [24, с. 296-325], наразі перебуває у полоні спотворених стимулів, коли між людьми та владою, а також між самими людьми вкоренилась глибока недовіра. Так само домінуючим зразком поведінки є прагнення відібрати якомога більше ресурсів з національного господарства, незалежно від того, легально або нелегально, і ухилитися від участі в будь-яких заходах, які можуть спричинити за собою будь-яке обмеження такої поведінки, а навпаки усіляко її підтримувати. Поточна структура стимулів підштовхує багатьох суб'єктів господарювання до короткочас-

ної, «індивідуалістичної» стратегії і дестимулює зусилля, спрямовані на довгострокові інвестиції в побудову організаційної структури, необхідної для здійснення колективних дій. При такій системі «стимулів» та відсутності надійних інноваційних механізмів управління економічним розвитком, виникає ситуація, коли збиток завдається всім учасникам – у вигляді підвищених виробничих і транзакційних витрат. Тому також представляється мало реальним, або простим та швидким за впровадженням, що громадяни місцевих громад та чиновники «самі, без втручання ззовні, змогли б впоратися з логікою тієї ситуації, в якій вони перебували» [24, с. 323] та змінити фундаментальні мотивації, які є основою поведінки індивідів. Схему процесу самотрансформації суспільства на основі інструментальних механізмів соціального капіталу і самоорганізації, за участю каталізatori інституційних змін, наведено на рисунку.

Наведені теоретичні дослідження соціального капіталу, результати емпіричних досліджень з наданням «живих» прикладів його функціональної значущості та ролі у суспільному розвитку, окреслюють важливість прискореного вирішення у постсоціалістичних країнах (у тому числі і в Україні), що перебувають у важкому кризовому стані періоду глобальних суспільних трансформацій, проблеми відтворення соціального капіталу.

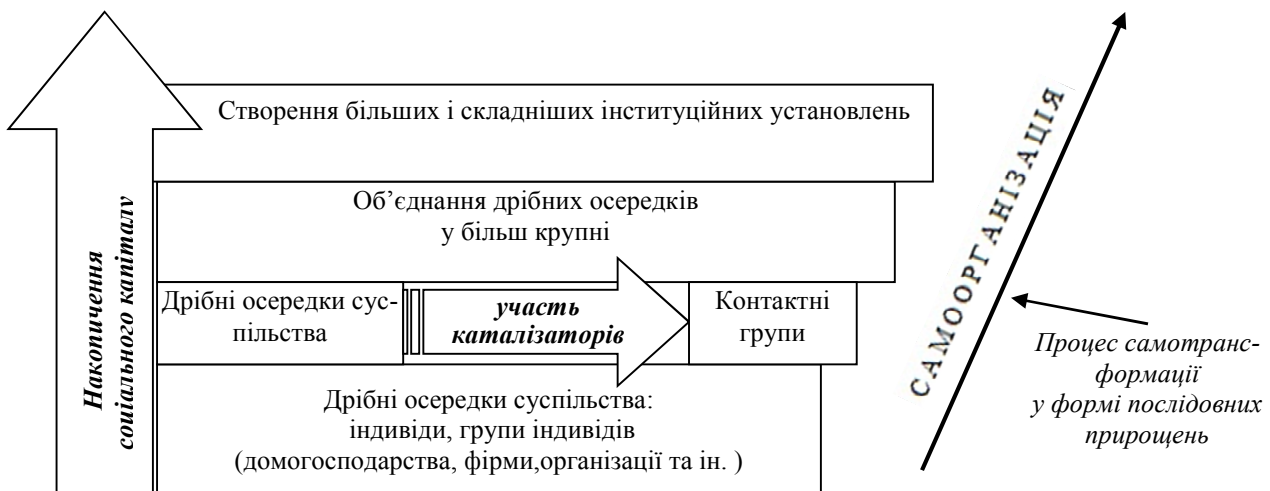

Рисунок. Процес самотрансформації у формі послідовних прирощень на основі інструментальних механізмів соціального капіталу і самоорганізації (розроблено автором на основі праці Е. Остром [24] та власних досліджень)

Каталізatori інституційних змін в українському суспільстві мають стати науковці. Вони мають можливість – як дослідники, а також і зобов'язання - як інтелектуальна еліта суспільства, яка найкраще розуміє і відчуває свою відповідальність за долю країни, реалізувати свої творчі здібності як новатори у формуванні інституційних механізмів

СВ-СРС, створюючи їх елементи, та можуть забезпечити кращі, а не гірші виходи – кращі як для них самих, так і для інших.

У СВ-СРС створення соціального капіталу набуває відповідних цільових установок, пов'язаних із відносинами власності, які мають спрямування до справедливої соціалізації шляхом дії конвергентних

інституційних механізмів. Формування і зростання соціального капіталу у СВ-СРС ми сприймаємо як об'єктивно зумовлену необхідність розвитку цієї системи. У свою чергу у межах СВ-СРС у індивідів є можливість відтворення, накопичення соціального капіталу та конвертування його у економічний капітал. Інституційні механізми СВ-СРС, які передбачають безпосередню участь індивіда в процесах управління СВ, у тому числі інституційному проектуванні (створенні інституційних механізмів та їх елементів, у тому числі правил) на правах повного інституційного власника вирішують проблеми колективної дії, які також супроводжують і процеси формування соціального капіталу як суспільного блага.

Стосовно витоків (у першу чергу джерел фінансування) поширення соціального капіталу в ситуації українських реалій, вимоги є до світового топ-менеджменту, в частині коректування запропонованих нам формул глобалізації (Вашингтонського і пост-Вашингтонського консенсусу). Конвергентні механізми СВ-СРС мають спрямування на відтворення системи капіталу в українській економіці (у тому числі соціального і людського) та є інструментом такого відтворення [34], що логічно можна вважати формулою глобалізації та запропонувати її «на розгляд» глобальних фінансових установ. Щодо розуміння внутрішніх джерел фінансування розвитку соціального капіталу ми можемо звернутись до розробників теорії капіталу: «Різні види капіталу можуть виникати з економічного капіталу, проте це можливо тільки ціною більш-менш серйозних зусиль по трансформації, необхідних для виробництва типу влади, яка була б ефективною в даному полі». Також зазначається, що відносини соціального капіталу або соціальні зобов'язання «не можуть виникати миттєво в якийсь відповідний момент доти, поки не складуться і не будуть підтримуватися протягом тривалого часу – як би будучи самоціллю (і, отже, не будучи прив'язаними до періоду свого використання). Це досягається ціною інвестицій у спілкування [sociability], яке з необхідністю є довгостроковим» [20, с. 70]. Тобто держава, на яку відповідно до наших теоретичних розробок покладається зобов'язання бути організатором формування конвергентних інституціональних механізмів СВ-СРС, повинна спрямовувати достатні ресурси на створення соціального і людського капіталу у країні, «з точки зору логіки соціального обміну – це серйозна інвестиція, прибуток від якої в кінцевому підсумку виявиться в грошовій або будь-якій іншій формі» [20, с. 71].

Висновки. Таким чином, функціонуванням СВ-СРС створюються умови для формування і нарощування соціального капіталу, а її інституційні механізми стають інструментом організації цих процесів. Запропонований підхід, який базується на методологічному інституціоналізмі, можна вважати

концептуальною основою, що може інкорпорувати у собі елементи обох наукових напрямів, які описують і пояснюють соціальну поведінку – соціологічного (індивід розглядається як соціалізований елемент, його поведінка управляється соціальними нормами, правилами і зобов'язаннями) і економічного (індивіди є особами, що приймають самостійні рішення і діють незалежно, керуючись власними інтересами), не руйнуючи загальної їх структури.

Дослідники соціального капіталу висловлюють думку, що «трансформацію потенціалу відносин у соціальний капітал може ініціювати безліч причин. Однією з них є «свідомий» перехід сторін до більш тісної співпраці, що дозволяє вирішувати якісно нові завдання» [23]. Ми вважаємо, що впровадження концепції СВ-СРС може стати і причиною і інструментом такої трансформації шляхом налагодження її конвергентних інституційних механізмів за розробленою нами структурою, які формуються і діють за принципами інституційного проектування.

Управління СВ-СРС – це не колективне володіння майном. За допомогою участі індивідів-власників цієї системи в інституціональному проектуванні її інституційних механізмів, воно має забезпечувати функціонування економіки і суспільства на демократичних засадах. Інституційні механізми СВ-СРС стимулюють і зумовлюють соціальні зв'язки, виробляючи взаємне знання і визнання в межах системи, тобто є інструментом формування мережі зв'язків, їх відтворення в процесі виробничої і суспільної діяльності агентів як власників їх спільної ресурсної системи.

Щодо підходів до визначення сутності соціального капіталу, зміст яких викладений у таблиці, слід зазначити наступне. Соціальний капітал, у першу чергу, слід розглядати як елемент системи інституту «капітал», яким виконуються певні функції, відповідно до змісту категорії, яка засновує цей інститут. Тільки у складі економічного, соціального і людського капіталу, які взаємодіють і конвертуються один в інший, ця система забезпечує існування і життєдіяльність суспільства. Від якості цих складових і їх здатності бути збалансовано продуктивними залежить рівень розвитку окремої соціально-економічної системи. Проаналізована сутність соціального капіталу з теоретичних робіт, значущості інвестування в цю форму капіталу та проблем, із цим пов'язаних. Системи інститутів капіталу і власності формуються взаємопов'язаними категоріями «капітал» і «власність», мають однакову структуру (як і інші інститути, які формують інституційну структуру суспільства, відповідно до розробленого нами підходу до розуміння інституту [35]). Виходячи з того, що відносини власності є генетичним рівнем суспільства, які пронизують усі інші сфери людського буття і є системоутворюючими, то можна припустити, що система інституту власності «інкорпо-

рує» в собі інші базові інститути і «відбувається» це через дію її інституційних механізмів. Спроектвані нами конвергентні інституційні механізми СВ-СРС мають бути задіяні у відтворенні системи капіталу, із визначеним складом форм капіталу (економічний, людський і соціальний) і виконують роль інструменту у їх формуванні та збалансуванні. Якщо індивіди відчуватимуть, що вони є безперечними власниками (та коли права власності захищені) фінансового, фізичного і людського капіталу в межах їх спільної системи власності, а також і повними інституційними власниками, як інституційні підприємці або проектувальники інституційних механізмів цієї системи, то вони свідомо будуть витратити певні ресурси різних видів (час, матеріальні, енергія тощо) з метою поступового нарощування соціального капіталу у своєму середовищі, що конвертується інші форми капіталу та безпосередньо впливатиме на збільшення людського капіталу у наступних поколіннях. Викладена авторська позиція ґрунтується на системному підході і методологічному інституціоналізмі.

Література

1. **Easterly W.** It's Not Factor Accumulation: Stylized Facts and Growth Models / W. Easterly, L. Ross // *World Bank Economic Review*. – 2001. – № 15 (2). – P. 177-219.
2. **Гальчинський А.С.** Конвергентный рынок – методология перспективы / А.С. Гальчинський // *Економіка України*. – 2014. – № 1 (618). – С. 4-20.
3. **Єременко В.** Соціальна економіка / В. Єременко. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.
4. **Онiкiєнко В.В.** Соціальний капітал нації: методологічні проблеми дослідження сфер економічної взаємодії [Текст] / В.В. Онiкiєнко, Л.М. Ємельяненко // *Український соціум: науковий журнал*. – 2009. – № 3(30). – С. 72-82.
5. **Гулевич О.Ю.** Деякі аспекти дослідження впливу соціального капіталу нації на економічні відносини в соціально орієнтованій економіці / О.Ю. Гулевич, А.Г. Тарасенко // *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. – 2014. – № 1. – С. 67-73.
6. **Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання: монографія** / О. І. Амоша, О.Ф. Новікова, В. П. Антонюк, Ю.С. Залознова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 477 с.
7. **Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія** / О.Ф. Новікова, М.С. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.
8. **Міночкіна О.М.** Система власності як спільний ресурс / О. М. Міночкіна // *Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки; Донецький державний університет управління МОН України; Інститут економіки промисловості НАН України*. – Дружківка: Юго-Восток. – 2015. – Вип. 1 (46). – С. 166-174.
9. **Міночкіна О.** Система собственности как общий ресурс: проблема коллективного действия // *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas Zarządzanie*. – 2016. – Т. XVII. – № 1. – S. 371-394.
10. **Міночкіна О.Н.** Механизм управления системой собственности / О.Н. Миночкина // *Гуманитарные и социально-экономические проблемы общества: сборник научных трудов. (Международный научный альманах)*. – Пенза: ПГУАС, 2016. – С. 185-195.
11. **Міночкіна О.Н.** Управление системой собственности как общей ресурсной системой / О.Н. Миночкина // *Международный информационно-аналитический журнал Креативная экономика и социальные инновации (Creative Economics and Social Innovations)*. – 2016. – Вып. 6. – №1 (14). – С.17-37.
12. **Міночкіна О.М.** Шлях до конвергенції та розвитку: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни»]: у 2-х частинах / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – Ч. 1. – С. 106-111.
13. **Minochkina O.** Convergent institutional mechanisms of property as the basis of formation of a single mechanism of capital's functioning. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2016. – Вип. 41, ч. II. – С. 76-85.
14. **Міночкіна О.Н.** Институциональная модель делиберативного устройства общественной системы: Conference Proceedings [«National Models of Economic Systems»] / *International Scientific-Practical Conference From Baltic to Black Sea*. – Riga: Baltija Publishing, 2016. – P. I. – P. 54-59.
15. **Feldman T.R.** Social Capital: Conceptual Frameworks and Empirical Evidence an Annotated Bibliography [Electronic Source] / Tine Rossing Feldman, Susan Assaf // *The World Bank Social Development Family Environmentally and Socially Sustainable Development Network. – Working Papers*, 1999. – №. 5. – Mode of access: <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/wkrppr/index.htm/>.
16. **Капелюшников Р.И.** Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению [Электронный ресурс] / Р. И. Капелюшников; Институт свободы «Либертариум». – 1993. – Режим доступа : <http://libertarium.ru/libertarium/68397.html>.
17. **Dumazedier J.** Sociologie empirique du loisir / J. Dumazedier // *Critique et contracritique de la civilisation du loisir*. – Paris: Stock, 1974. – 264 p.
18. **Зінченко В.В.** Глобалізація і глобалістика. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 420 с.
19. **Коулман Дж.** Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // *Общественные науки и современность*. – 2001. – №3. – С.121-139.
20. **Бурдые П.** Формы капитала / П. Бурдые // *Экономическая социология*. – 2002. –

№ 5. – С.60-75. 21. **Woolcock M.** Social Capital: Implications for Development Theory / M. Woolcock, D. Narayan // The World Bank Research Observer. – 2000. – №15. – P. 225-251. 22. **Fukuyama F.** Social Capital and Civil Society [Electronic Source] / F. Fukuyama. – Washington.: IMF Institute and the Fiscal Affairs Department, 1999. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/index.htm>. 23. **Сысоев С.А.** Институциональный аспект исследований социального капитала / С.А.Сысоев // Экономика образования. – 2008. – № 4. – Ч. 2. – С. 19-25. 24. **Остром Э.** Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности / Элиноор Остром; пер. с англ. – М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. – 447 с. 25. **Миночкина О. Н.** Проектирование институциональных изменений в системе собственности: International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. – Klaipeda: Baltija Publishing, 2016. – P. 76-83. 26. **Зинченко В.В.** Институциональные глобальные трансформации в системе общественно-экономических процессов самоуправления и самоорганизации / В.В. Зинченко // Научно-исследовательские публикации. Серия: Развитие и модернизация общества. – 2014. – №14 (18). – С.37-62. 27. **Berkes F.** Common Property Resource Management and Cree Indian Fisheries in Subarctic Canada In The Question of the Commons, eds. B. McCay and J. Acheson. – Tucson: University of Arizona Press, 1987. – P. 66-91. 28. **Bates R.H.** Contra Contractarianism: Some Reflection on the New Institutionalism / R. H. Bates // Politics and Society, 1988. – P.387-401. 29. **Український Мондрагон.** Нам нужна национальная корпорация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://petrimazepa.com/economics/mondragon-ua.html#widget-discuss>). 30. **Мондрагон** – самый большой производственный кооператив [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.neoeconomica.ru/article.php?id=384>. 31. **Negri D.H.** The Common Property Aquifer as a Differential Game / D.H. Negri. – Water Resources Research, 1989. – P. 9-15. 32. **Численность** населения Украины с 1990 по 2016 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/people/>. 33. **Marcuse H.** Versuch uber die Befreiung / H. Marcuse. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1989. –133 s. 34. **Миночкина О.М.** Проблема вибору формули глобалізації та її вирішення / О.М. Міночкіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Стабільність національної економіки: основні загрози та шляхи забезпечення»]. – У 2-х частинах. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2016. – Ч. 1. – С. 40-44. 35. **Minochkina O.** The Institution of Property as a System / O. Minochkina // The Journal of Economics and Social Research. – Slovakia: The Scientific Journal of

the Faculty of Economics Matej Bel University Banska. – Bystrica, 2014. – №2. – P. 49-64.

Міночкіна О. М. Механізми формування соціального капіталу в системі власності

Стаття є продовженням попередніх робіт, присвячених з'ясуванню питань, пов'язаних з методологією дослідження власності, виробленню теоретико-методологічного базису здійснення практичної діяльності з перетворення системи власності у період глибоких трансформацій України на шляху переходу суспільства і економіки до постіндустріальної стадії розвитку. Викладено результати авторського дослідження системи інституту власності як спільної ресурсної системи, її конвергентних інституціональних механізмів у взаємозв'язку із системою функціонування капіталу. Досліджено сучасний стан теоретичних і практичних аспектів соціального капіталу, його інструментальні механізми та можливості їх застосування в процесі глобальних трансформацій українського суспільства і реформування національної економіки. В межах концепції «Система власності-спільна ресурсна система» визначено та проаналізовано взаємозв'язок і взаємодія інструментальних механізмів соціального капіталу і конвергентних інституційних механізмів цієї системи.

Ключові слова: власність, капітал, методологічні підходи, система, управління, інститут власності, інституціональний механізм, система капіталу, соціальний капітал, інституціональна система, конвергентність, реформування, трансформація, деліберативний суспільний устрій, самоорганізація.

Миночкина О. Н. Механизмы формирования социального капитала в системе собственности

Статья является продолжением предыдущих работ, посвященных выяснению вопросов, связанных с методологией исследования собственности, выработке теоретико-методологического базиса осуществления практической деятельности по преобразованию системы собственности в период глубоких трансформаций Украины на пути перехода общества и экономики к постиндустриальной стадии развития. Изложены результаты авторского исследования системы института собственности как общей ресурсной системы, ее конвергентных институциональных механизмов во взаимосвязи с системой функционирования капитала. Рассмотрены современное состояние теоретических и практических аспектов социального капитала, его инструментальные механизмы и возможности их применения в процессе глобальных трансформаций украинского общества и реформирования национальной экономики. В рамках концепции «Система собственно-

сти-общая ресурсная система» определены и проанализированы взаимосвязь и взаимодействие инструментальных механизмов социального капитала и конвергентных институциональных механизмов этой системы.

Ключевые слова: собственность, капитал, методологические подходы, система, управление, институт собственности, институциональный механизм, система капитала, социальный капитал, институциональная система, конвергентность, реформирование, трансформация, делиберативный общественный строй, самоорганизация.

Minochkina O. The mechanisms of formation of social capital in the system of ownership

The article is a continuation of previous works devoted to clarifying issues related to the methodology of property research, the development of theoretical and methodological basis of practical implementation of the transformation of property during the deep transfor-

mation of the Ukrainian state in the transition society and economy to a post-industrial stage of development. The results of the author's research institute a property system as a common resource system, its convergent mechanisms in conjunction with the system functioning capital. The present state of theoretical and practical aspects of social capital, its tools and mechanisms for their possible application in the global transformation of Ukrainian society and reforming the national economy have been worked out. Within the concept of "property system – joint resource system" the relationship and interaction mechanisms tool of social capital and converged institutional mechanisms of the system have been identified and analyzed.

Keywords: property, capital, methodological approaches, system management, the institution of property, institutional mechanism, the capital system, social capital, institutional system, convergence, reform, transformation, deliberative social order, self-organization.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2016

Прийнято до друку 21.09.2016